

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ ÖNCESİ VE SONRASINDA YAŞANAN OLUMLU VE OLUMSUZ GELİŞMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sözer AKYILDIRIM¹

ÖZET

Sakarya Meydan Muharebesine kadar geçen süreç oldukça zor olmuştur. Mustafa Kemal çok sayıda olumsuz koşul arasında bu mücadeleyi yönetmiştir. Her şeyden önce halk, Balkan savaşındaki beri süregelen mücadelelerde yıpranmış çok sayıda gencini kaybetmiş ve yığılına düşmüştür. Ekonomik açıdan bir yokluk dönemi yaşanmaktadır. Millî Mücadelenin başlangıcında, gönüllü ve kitlesel bir katılım söz konusu değildir. Millî Mücadelenin önderleri, uzun süre çetecilerin kişisel yöntemlerle topladığı birliklere dayanmak zorunda kalmıştır. Sonrasında bu çeteciler Millî Mücadeleye zarar vermeye başlamışlardır.

Garp Cephesinde Çerkez Ethem ve Demirci Efe'nin isyanları söz konusudur. Yunan ordularının işgal bölgelerindeki insanlık dışı uygulamaları vardı. TBMM'de muhalif milletvekillerinin, Mustafa Kemal'i bir şekliyle etkisizleştirme düşüncesi hakimdi. Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri sonrasında Ordu'nun, Sakarya'nın doğusuna çekilmesi, TBMM'de muhalifleri harekete geçirmiş, Mustafa Kemal'den kurtulmak isteyenler Meclis Kürsüsünde seslerini yükselterek, hesap sormaya başlamışlardır.

Eskişehir bozgunu ve Sakarya öncesinde Enver Paşa'nın Türkiye sınırına Batum'a gelmesi, Anadolu'ya geçmesi gibi düşünceleri olduğunu da hatırlamak lazımdır.

Sakarya Meydan Savaşı, Anadolu'da emperyalist devletlerin toprak alma politikasına karşı önemli bir vuruştur. Asya'nın ve Afrika'nın halkları Mustafa Kemali sömürgeciliğe karşı bir ön savaşçı olarak görmüştür. Hint Ulusal Kongresinin önderi Gandhi, Mısır'da Vaft Partisinin kurucusu ve önderi Said Zaglul, Faslı Rif boylarının Fransız ve İspanyol sömürgecilerine karşı yaptığı savaşın önderi Abdükerim, İngiliz egemenliğine karşı çıkan İran Şahı Ahmet Rıza Pehlevi ile Afganistan kralı Emanullah, Sakarya Meydan Muharebesi zaferinde Mustafa Kemal ve Türk milletinin başarısını kutlamışlardır.

Sakarya zaferinde Sovyet Rusya'nın yaptığı siyasal, parasal ve askeri teknik yardım da önemli bir rol oynamıştır. Mustafa Kemal, zafer dolayısıyla Millet Meclisinde 19 Eylül 1921'de yaptığı konuşmada, Sovyet halkının bugün, yarın ve her zaman Türkiye'nin dostluğuna güvenebileceğini söylemiştir.

Öğr. Gör., İğdır Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Muhasebe Bölüm Başkanı,
sozerakyildirim@hotmail.com, ORCID 0000-0002-6847-5913

Bu çalışmamda Anadolu'nun ortasına sıkıştırılmış Türk milletinin ikinci kez Ergenekon'dan çıkışını anlattım. Millî Mücadeleyi anlatan yazılı eserleri taradım, yine konuyla ilgili filmler 'den belgesellerden ve internet kaynaklarından yararlandım.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Sakarya, Sömürgecilik, Emperyalizm

A REVIEW OF THE POSITIVE AND NEGATIVE DEVELOPMENTS BEFORE AND AFTER THE BATTLE OF SAKARYA MEYDAN

Sözer AKYILDIRIM

The process leading up to the Battle of Sakarya Meydan has been quite difficult. Mustafa Kemal led this struggle decisively among numerous negative conditions. First of all, the people have lost a large number of young people who have been worn out in the struggles that have been going on since the Balkan war and have fallen into frustration. From an economic point of view, there is a period of absence. At the beginning of the national struggle, there is no voluntary and mass participation. For a long time, the leaders of the National Struggle had to rely on the troops that the gangsters gathered by personal methods. After that, these gangsters began to damage the national struggle.

On the Garp front, there are revolts of Circassian Ethem and Demirci Efe. The Greek armies had inhumane practices in the occupation zones. In the parliament, the idea of opposition MPs to neutralize Mustafa Kemal in some way prevailed. After the battles of Kütahya and Eskisehir, the army's withdrawal to the east of Sakarya mobilized opponents in the Parliament, and those who wanted to get rid of Mustafa Kemal raised their voices in the parliamentary podium and began to ask for an account.

It is also necessary to remember that Enver Pasha had thoughts such as coming to Batumi on the Turkish border before the defeat of Eskisehir and Sakarya, and going to Anatolia.

The Battle of Sakarya Square is an important blow against the territorial policy of imperialist states in Anatolia. The peoples of Asia and Africa saw Mustafa Kamali as a front-runner against colonialism. Leader of the Indian National Congress, Gandhi, founder and leader of the party in Egypt vaft, said Zaglul the Moroccan Rif tribes against French and Spanish colonists abdukeri of the leader of the war, Reza Pahlavi the Shah of Iran who oppose the domination of the English with the king of Afghanistan, Ahmad Emanullah, Mustafa Kemal and the Turkish nation celebrated the success of the victory in the Battle of Sakarya.

Political, monetary and military technical assistance from Soviet Russia also played an important role in the victory of Sakarya. Mustafa Kemal, in his speech in the National Assembly on September 19, 1921, said that the Soviet people can trust the friendship of Turkey today, tomorrow and always.

In this study, I explained the exit of the Turkish nation from Ergenekon for the second time in the middle of Anatolia. I scanned written works describing the

national struggle, again I used films on the subject, documentaries and internet
skis.

Keywords: National Struggle, Sakarya, Colonial, Imperialism

GİRİŞ

30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros mütarekesiyle, Osmanlı ülkesi fiilen işgal edilmekteydi; ordu ve donanma silahsızlandırılıyor, bütün savunma tesisleri, taşıt ve haberleşme araçları yabancı denetimine alınıyordu. Galip devletlerin donanmaları İstanbul limanına girmiş, yabancı askerler ve komutanlar yönetimi ele almıştı. Fransız generali Franchet d'Esperey, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'a girişini taklid ederek beyaz bir atın üzerinde şehre girmiştir.² ABD Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de ilan ettiği bildirisinin (on dört ilke) 12. Maddesinde Osmanlı Devleti'nin Türk olan bölgelerinde Türklere egemenlik hakkı tanınması gerektiği açıklanmış, İngiltere başbakanı Lloyd George da İngiltere Parlamentosu'nda bu doğrultuda bir konuşma yapmıştı. Osmanlı Devlet adamları bu ortamda elverişli koşullarla bir anlaşma yapılabileceğini düşündüler. Mondros'ta yapılan görüşmeleri itilaf devletleri adına yürüten İngiliz amirali Galthorpe, çok ağır koşullar içeren bir anlaşma önerisiyle geldi. Osmanlı delegeleri, bu koşulları yumuşatmaya çalıştılar. Ne var ki, 30 Ekim 1918'de amiral Galthorpe, bir ultimatom vererek anlaşmanın hemen imzalanmasını istedi. Osmanlı delegeleri Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kaldı. 31 Ekim 1918'de de tüm cephelerde ateşkes uygulanması başlandı.³ Ateşkes, Türk hükümetini, müttefiklere boğazları açmak, orduyu silahsızlandırmak, donanmayı düşmana terk etmek, henüz işgal altında olan Arap bölgelerini boşaltmak ve bundan sonraki askerî harekât için -özellikle Sovyet Rusya'ya karşı- kendi topraklarını serbest tutmak yükümlülüklerini getiriyordu. Mondros anlaşması, müttefiklere, güvenlikleri tehlikede olursa, Türkiye'nin bütün stratejik noktalarını işgal etmek, demiryollarında ve limanlarda denetim subayları bulundurmak hakkını veriyordu.⁴ Mustafa Kemal Osmanlı devletinin içine düştüğü aczi şöyle anlatır: 1919 senesi Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Osmanlı Devleti'nin dâhil bulunduğu grup, Harbi Umumiye mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır, bir mütareke imzalanmış. Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve Memleketi Harbi Umumiye'ye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve hilafet mevkiini işgal eden Vahdettin, mütereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşanın riyasetindeki kabine; aciz, haysiyetsiz, cebin, yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı.

Ordunun elinden silah ve cephanesi alınmış ve alınmakta... İtilaf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana vilayeti, Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap, İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da, İtalyan kıtaatı askeriyesi; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve

² Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi, c.7, İstanbul 1976

³ Gelişim Hachette, Sabah Yayınları, c.8, İstanbul, 1993

⁴ Glsanecek, J., Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye, Onur Yayınları, Ankara, 1976.

hususî adamları faaliyette. Nihayet, mebdî kelâm kabul ettiğimiz tarihten dört gün evvel, 15 Mayıs 1919 da ihtilaf Devletlerinin muvafakatiyle Yunan ordusu İzmir'e ihraç ediliyor.⁵

MUSTAFA KEMAL ANADOLU KARA'SINDA

Mustafa Kemal'in en tedirgin geçen günleri, İstanbul'dan Samsun'a kadar süren deniz yolculuğu olsa gerektir. Onu İstanbul'dan Sinop'a tehlikeler içinde ulaştıran Bandırma vapuruna, Sinop'tan tekrar, âmâ istemeyerek binmiştir. Çünkü karadan Sinop'tan Samsun'a gidebilmek için ne yol ne vasıta vardı. Vapur Samsun'a varabildiği zaman hem tehlikeler arkada kalmış hem fırtınalı deniz yatışmıştı. Bindiği kayıktan Anadolu karasına o zamanki dar, uzunca iskele dilinde, 19 Mayıs 1919 sabahı saat 7'de, puslu bir havada ayak bastığı sırada Mustafa Kemal 38 yaşındaydı.⁶ Anadolu karasına ayak basışını n güvendiği arkadaşlarına gene Samsun'dan duyurdu. Erzurum'da XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir'e, Ankara'da xx. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya yazdığı şifreler, onun bu topraklarda yalnız kendisine verilen dar görev için gelmediğini, kafasındaki niyetleri, üstü kapalıda olsa yansıtır.⁷

Mustafa Kemal hayatında, hepsi de halkın çocukları olan binlerce, on binlerce askere kumanda etmiştir. Ama asker başka halk başkadır. Asker'e emredilir. Halkı ise inandırarak kazanmak lazımdır. Kaldı ki 1919 Anadolu'sunda, halk bitkindir. Bezgindir. Yıllar yılı ardı arkası kesilmeyen savaşıardan, isyanlardan, karşılıklardan, eşkıyalıktan bıkmıştır. Yemen'den, Basra'dan, Trablus'a, Arnavutluk'a, Kürt içlerine kadar yalnız onu, Anadolu ve Rumeli'nin Türk halkını harcamışlardır. Mustafa Kemal'in Havza'da yol kenarındaki tarlasında çift süren bir köylüyle konuşması, oldukça manalıdır:

“-Hemşeri! Düşman Samsun'a asker çıkaracak. Belki buraların hepsini ele geçirecek. Sen ise rahat, toprağı sürüyorsun ?..

---Paşa, Paşa! Sen ne diyorsun. Biz üç kardeşтик. İki de oğul vardı. Yemen'de, Kafkas'ta, Çanakkale'de hepsi elden gitti. Bir ben kaldım. Ben de yarım adamım. Evde 8 öksüz ile yetim, üç dul kalmış kadın var. Hepsi benim sapanımın ucuna bakarlar. Şimdi benim vatanım da yurdum da aha şu tarlanın ucu. Düşman ora gelinceye dek ben den hayır bekleme...”

Ama ne var ki gene de Anadolu halkına başvurmak gerekmektedir. Bu iş ise artık, ancak onu kazanmakla olabilir. Mustafa Kemal işte bunun için yola çıkmıştır. Bütün ümidi de bu yorgun çilekeş halktır.⁸

⁵ Atatürk, M., K., Nutuk (1919-1920), c.1, M.E.B, Ankara, 1996.

⁶ Aydemir, Ş., S., Tek Adam, c.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

⁷ Aydemir, Ş., S., a.g.e

⁸ Aydemir, Ş., S., a.g.e

İngilizler İstanbul'daki kukla hükümete baskı yapar ve Mustafa Kemal 9.Ordu Müfettişliğinden alınır. Askerlikten istifa eder. Gerçeklikten uzaklaşmadan, hayale kapılmadan, büyük bir sabırla, bütün Anadolu'yu yurtseverlik ve bağımsızlık bayrağı altında toplamaya koyulur

Erzurum Kongresi'ni daha kapsamlı Sivas Kongresi izleyecektir. Kurulmuş olan Redd-i İlhak ve Müdafaa-yı Hukuk dernekleri ''Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Dernekleri' 'adıyla tüm yurdu kucaklayan tek bir dernek olarak örgütlenir. M. Kemal Temsil heyeti Başkanlığına seçilir.

Heyet 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelir ve halkın büyük gösterileriyle karşılanır. Times gazetesi Türk kıpırdanışını şöyle karşılar. ''Bütün cihanın kuvvetine karşı milli bir hareket yaratmak... Ne çocukça bir hayal ''Yazar Refik Halit Karay, Millî Mücadele'nin başlamasını alayla karşılar:

''...Bir patırtı, bir gürültü. Beyannameler, telgraflar... Sanki bir şeyler oluyor, bir şeyler olacak... Ayol şuracıkta her işimiz, her kuvvetimiz meydanda. Dört tarafımız açık. Dünya vaziyetimizi biliyor. Hülyanın, blöfün sırası mı? Hangi teşkilat, hangi kuvvet, hangi kahraman? Hülyanın bu derecesine, uydurmasyon bu şekline ben de dayanamayacağım. Bari kavuklu gibi bende sorayım:

--Kuzum Mustafa, sen deli misin?

Elde avuçta hiçbir şey yokken, emperyalizme, galip devletlere, Yunan ordusuna, Ermenilere, Pontus çetelerine karşı silahlı mücadeleye girişmeyi çılgınlık sayanlar çoktur. Silahsızlandırılmış Türk ordusunun bu tarihteki gücü, o da kâğıt üzerinde 35-40 bin kişidir. Oysa Türkiye'deki silahlı işgalcilerin sayısı giderek 400.000 kişiyi bulacaktır. Yoksul, bitik Anadolu,400.000 işgalciyi ve on binlerce silahlı-silahsız haini yenmeyi başaracaktır. Millî Mücadele işte bu mucizenin, bu onurlu çılgınlığın adıdır.⁹

ANADOLU İSYANLARI

1919 ortalarında ilk belirtilerini veren; 1920 için çok tehlikeli boyutlar alan iç isyanlar, Millî Mücadele tarihimizin en üzücü bunaltıcı olaylarıdır. Zaman olmuştur ki bu isyanlar, Millî Mücadele'nin kaderine ve liderinin ruh hallerine, denebilir ki yabancı işgal ve istilalardan daha sert etkiler yapmak istidanı göstermişlerdir. Çünkü yabancı düşman istilaları, milli varlığa karşı açık ve tartışma götürmez saldırılardır. Hâlbuki isyanlar, milli yapıdan gelen ve çok çeşitli sosyal ve psikolojik, sebeplerle meydan alan tepkilerdi. Bunlarla mücadele, bazen, halka karşı silahlı mücadele şeklini alıyor ve toplumun bazı çevrelerinde elbette ki hoş görülüyordu. Milli harekete ve hükümete karşı patlayan bu irili ufaklı isyanlar 60 kadardır. Fakat bunlardan özellikle Marmara bölgesi, Sakarya, Bolu-Gerede olaylarını; Ankara'nın batısında çıkan ve Ankara ufuklarına yayılan

⁹ Özakman, T., Şu Çılgın Türkler, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2005.

Nallıhan, Beypazarı ayaklanmalarını; Yozgat, Konya isyanlarını, en önemli ve tehlikeliler olarak saymak doğru olur. İsyanların temel ve üst nedenleri üzerinde durmadan önce, bunlara kronolojik, yani zaman içinde akışları açısından göz gezdirmek yararlı olacaktır. Millî Mücadeleye sekte vuran bu isyanların önemlileri sırasıyla Anzavur, Çerkez Ethem, Marmara ve Sakarya isyanlarıdır.¹⁰

Anadolu'da 1920 yılı içinde patlayan ve Çanakkale yakınlarında başlayarak Marmara, Sakarya bölgeleri, Bolu havalisi, Ankara kuzeybatısı, Çerkeş ve nihayet Yozgat, Zile, Tokat, Sivas istikametine kadar yayılan isyanlardan başka Anadolu bazı iç isyanlara daha sahne olmuştur. Bunların içinde Mudurnu, Mihailçık, Sivas'a tabi Yenihan (14 Mayıs 1920) Erbaa (6Eylül 1920), Viranşehir (24 Ağustos 1920),Çivril (23 Haziran 1920) Konya (1 Ekim 1920) isyanlarını da işaret etmeliyiz.¹¹

Bunlardan Konya isyanı hayli önemlidir. Delibaş isminde biri, başına topladığı bazı asker kaçaklarıyla 2 Ekim 1920'de önce Çumra'yı bastı. Ertesi gün de Konya'ya girdi. Karaman'da karışıklık başladı. Konya Valisi Haydar Bey ve kumandan Avni Paşa pek zayıf bir askeri kuvvetle Alaettin tepesinde cephe tuttular. Bir kısım halk asilere katıldı. Konya havalisinde isyancılar destek buldular. İki buçuk gün sonra Alaettin tepesindekiler teslim oldular. Delibaş hükümete el koydu. Akşehir'de isyanın etkisi altına girdi. İlgin karıştı. Karaman fiilen isyan bayrağı açtı. Ankara'dan Refet Beyle, Kütahya ve Adana cephelerinden çekilebilen az sayıda kuvvetler, 1 Ekim Konya'ya girdiler. İlgin, Kadıhanı, Çiğil ve Yalvaç'taki asiler şiddetle cezalandırıldılar. Seydişehir'deki asiler temizlenebildiler. Delibaş Konya'dan kaçarak Mersin mıntikasındaki Fransızlara katıldı. Fakat bir fedai tarafından öldürüldü.31 Ekim isyanı tamamen bastırıldı ve suçlular cezalandırıldılar. Bunlardan başka ikinci Nuhveren, İkinci Düzce, İkinci Bozkır isyanı vesaire gibi ayaklanmalar olduysa da bunlar genişleyemediler.1920'den ve Çerkez Ethem tasfiyesinden sonra Milli İstiklal Savaşı süresince önemli bir iç ayaklanma olmadı. Fakat 1920'de olan iç ayaklanmaların, Ankara'yı ve Mustafa Kemal'i, zaman zaman hatta düşman istilasından daha çok üzdüğünü ve yeni idareye çok sıkıntılı günler geçirttiğini asla unutulmamalıdır.¹²

DÜZCE İSYANINA KISA BİR BAKIŞ

2 Mayıs 1920 günü, Ankara'ya karşı ayaklanan Düzce asileri Bolu'ya yürüdüler. Bu saldırıya Bolu ve Düzce'ye yakın bazı köyler de katılmıştı...3 Mayıs sabahı her taraftan şehre saldırdılar... Binbaşı İhsan Şehit oldu... Birkaç çapulcu koşuşarak onu soydular, şehidi çıplak halde sokak ortasında bıraktılar... Ellerine geçirdikleri askerleri, eski lise binasının kırık camları ile kestiler ve korkunç işkencelerle öldürdüler... Bolu'da kalan (Devrekli) Abdülkadir adında çok genç bir subayı da soyarak ve işkence yaparak Bolu sokaklarında dolaştırdılar. Bıçakla vücudunu

¹⁰ Aydemir, Ş., S., Tek Adam, c.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

¹¹ Aydemir, Ş., S., a.g.e

¹² Aydemir, Ş., S., a.g.e

delik deşik ettiler ve belediye önüne attılar. Zavallı genç subayın çok yarası vardı ama ölmemişti. Ertesi gün subayın kıpırdadığını pencereden gören bir doktorun hanımı kocasına haber verdi. Doktor, sabahın tenhaliğında faydalanarak subayı memleket hastanesine kaldırttı. Fakat kudurmuş asiler durumu öğrendiler ve birkaç melun derhal hastaneye gelerek subayın boynuna bir ip geçirdiler ve sokaklarda sürükleyerek öldürdüler ve “ve işte Şeyhülislamın fetvasının hükmü yerine geldi” diye bağırdılar.¹³

SERV ANTLAŞMASI

İç Savaşta (1919 güzünden 1920 güzüne kadar süren isyanlar) Anadolu insanı birbirini boğazlarken, dış siyasette önemli gelişmeler oluyordu. İhtilaf temsilcileri birçok toplantıdan sonra Osmanlı barış antlaşmasına İtalya'nın San Remo kentinde son biçimini verdiler (24 Nisan 1920). Bundan sonra Osmanlı hükümetinden Barış Konferansına temsilcilerini yollamasını istediler. Tevfik Paşa başkanlığında bir heyet Paris'e gelip antlaşma taslağını teslim aldı (11 Mayıs). Tevfik Paşa metni okuyunca perişan oldu. Merkezde gönderdiği telde, antlaşmanın değil bağımsızlık, devlet kavramıyla da bağdaşmadığını bildirdi. Vahdettin dâhil, bütün ülke mateme boğuldu.¹⁴Sevr bir antlaşma değil, bir toplumu bulunduğu coğrafyadan silme itirafıdır. Tarih bugüne kadar böyle bir antlaşmaya tanıklık etmedi bu antlaşma sadece Türkiye için değil bütün dünya için ibret alınacak bir belgedir. Sevr; bir çöküş, bir bozulma, bir yok oluş belgesi olarak tarihimizin en acı sayfaları içinde lekeli bir yer edinmiştir. Sevr, Türkleri yok etmenin haritasıdır¹⁵.10 Ağustos 1920'de Sevr (Sevres)Antlaşması Osmanlı temsilcileri Rıza Tevfik, Reşat Halis ve Hadi Paşa tarafından Paris Barış Konferansında imzalandı. Bu belki de Türk tarihinin en karanlık anıdır. Kurtuluş Savaşında kazanılan zaferle Türkleri kılıçlarının zoruyla Sevr'i parçaladılar, Lozan'ı elde ettiler.¹⁶

ENVER PAŞA TÜRKİYE SINIRINDA

Enver Paşa, Moskova'da toplanacak İslam İhtilal Cemiyetleri Kongre veya Konferansına delegeler getirmek için gittiği Berlin'deyken, Anadolu'ya geçmek görüşünü Halil Paşa'ya 5 Kânunuevvel (Aralık)1920 tarihli mektubunda açıklar. Enver Paşa'nın Anadolu'ya geçmek niyet ve hazırlığı haberi, etrafa çabuk yayıldı Enver Paşa'nın hareketleri Ankara tarafından dikkatle izlenmekteydi. 1921 yılı bu şartlarda başlıyordu. Eskişehir bozgunu ve Sakarya öncesi Enver Paşa Batum'a Türkiye sınırına varmıştır. Enver Paşa trenle ve yanında Dr. Nazım olduğu halde Moskova'dan hareket etmiştir. O zamanın yolculuk şartları içinde nihayet Batum'a

¹³ Özakman T., Şu Çılgın Türkler, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2005.

¹⁴ Akşin, S., Türkiye'nin Yakın Tarihi, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997.

¹⁵ Sevr “Teslimiyetin Belgesi”, Çankaya Belediye Başkanlığı, Ankara.

¹⁶ Akşin S., a.g.e

varmıştır. Batum'da yapılacak işleri vardır. Türkiye'ye geçme işleri düzenlenecektir. ''Türkiye Halk Şuraları Fırkası ''Kongresi toplanacaktır. Anadolu'ya, bu partinin programı ile girilecektir.¹⁷

Ama ne var ki artık hem Anadolu'nun kaderini hem Enver Paşa'nın yolunu değiştiren bir hadise olmuştur. Anadolu'da Mustafa Kemal, 23 Ağustos'ta başlayıp, 12 Eylül 1921'de biten, yani 22 gün 22 gece süren kader tayin edici Sakarya Muharebesini kazanmıştır. Anadolu mücadelesinin sonu, artık belli gibidir. Ve Anadolu'da bir Enver Paşa müdahalesine, artık zemin kalmamıştır. Enver Paşa, bu olayın manasını birden değerlendiremez. Teşebbüslerini sürdürür.¹⁸

Enver Paşanın Anadolu'ya girmek ümidini kıran, asıl Sakarya Zaferi olmuştur. Sakarya'yı kazanan bir Mustafa Kemal'e ve Ankara Hükümetine karşı artık hiç kimse ve hiçbir sebeple başkaldıramazdı. Kaldı ki Ruslar da bu zaferden sonra Ankara'yı, artık açıkça ve tek muhatap olarak tutmak realitesini değerlendirebilmişlerdir. Ankara'ya bu defa daimî ve resmi bir Elçilik Heyeti gönderdiler (Aralov heyeti). Ankara'da Sefarethane kurmuşlar, BMM Hükümetini, muhatap devlet olarak tanımışlardı.¹⁹

TBMM HÜKÜMETİ VE DIŞ İLİŞKİLER

TBMM hükümetinin ilk askeri başarısı, Kazım Karabekir Paşa komutasındaki birliklerin Sarıkamış, Kars ve Gümrü'yü Ermenistan'dan geri alması olmuştur. (Kasım 1920) Ateşkes'ten hemen sonra imzalanan ''Gümrü Barış Anlaşması '' (Aralık 1920) ise, hem Doğu'daki Türk Birliklerinin serbest kalmasını sağlıyor, hem de TBMM'nin taraf olduğu ilk uluslararası anlaşma oluyordu.

TÜRK SOVYET İLİŞKİLERİ

Brest- Litovsk anlaşmasından sonra İstanbul'daki Osmanlı hükümeti ve Ankara'daki Büyük Millet Meclisi ile S.S.C.B ile dostluk ilişkileri kurdular. S.S.C.B; Misakı Milliyi kabul ettiğini ilan etti (3 Haziran 1920). Büyük Millet Meclisi hükümetiyle S.S.C.B arasında Moskova Dostluk anlaşması imzalandı (16 Mart 1921). Moskova ve Ankara'da karşılıklı olarak elçilikler kuruldu. Ankara hükümeti Moskova'ya Ali Fuad Paşa'yı, S.S.C.B.de Ankara'ya M.Budu Medivani'yi elçi olarak gönderdiler. Türk Kurtuluş Savaşının başarıyla sonuçlanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da S.S.C.B ile Türkiye arasındaki dostluk devam etti.²⁰

---

¹⁷ Aydemir, Ş., S., Enver Paşa, c.3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

¹⁸ Aydemir, Ş., S., a.g.e

¹⁹ Aydemir, Ş., S., a.g.e

²⁰ Meydan Larousse, c.11, İstanbul, 1990.

Sakarya zaferinde Sovyet Rusya'nın yaptığı siyasal, parasal ve askeri teknik yardım da önemli rol oynamıştı. Mustafa Kemal, zafer, zafer dolayısıyla Millet Meclisinde 19 Eylül 1921'de yaptığı uzun bir konuşmada, Sovyet halkının bugün, yarın ve her zaman Türkiye'nin dostluğuna güvenebileceğini özellikle belirtti. Aralık 1921 ile Ocak 1922 arasında Frunze'nin Türkiye'ye yaptığı ziyaret bu dostluğun etkileyici bir göstergesi oldu. Frunze, TBMM'sinde bir konuşma yapmak ve cepheyi ziyaret etmek üzere çağrılıydı. Frunze mecliste yaptığı konuşmada, Sakarya Meydan Savaşına bir kez daha değindi. Sovyet insanların Yunan ilerlemesinden dolayı üzüntü duyduklarını, ama Türk ordusunun günün birinde düşmana öldürücü yumruğu indireceğinden hiçbir zaman kuşku duymadıklarını söyledi. Sakarya Meydan Savaşının, bu umudun gerçek bir temele dayandığını şaşılacak kadar çabuk kanıtladığını belirtti. Frunze, Türk tarafının kendisine bildirdiği yeni savaş gereçleri isteklerini hükümetine olumlu görüşü ile birlikte ulaştırdı. Türk hükümetine 1,1 milyon ruble verildi. Ziyaret, 2 Ocak 1922'de Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti ile Türkiye arasında Moskova anlaşması örneğine uygun bir dostluk ve kardeşlik anlaşmasının imzalanmasıyla sona erdi.²¹

HİNDİSTANDAN TÜRK KURTULUŞ SAVAŞINA DESTEK

Balkan Savaşı ve ardından 1. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge güçlerinin Türkiye'yi parçalama girişimleri, 1915'te Güney Afrika'dan Hindistan'a döndükten kısa süre sonra Gandhi'yi, İngiliz hükümetine karşı meşhur "İş birliği Yapmama Hareketi"ni başlatmaya sevk etti.

Gandi, İngiliz Vali Lord Chelmsford'a yazdığı mektupta, İngilizlerin Türkiye'ye muamelesini protesto etti ve Sevr Antlaşması'nın uygulanması halinde 1 Ağustos 1920'den sonra "İş birliği Yapmama" politikasının yoğunlaşacağı konusunda uyardı.

Ancak 1. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri daha ileri gitti ve 19 Ağustos 1920'de Osmanlı İmparatorluğu'nu Sevr Antlaşması'nı imzalamaya zorlayarak Türk topraklarının büyük bir kısmını Fransa, İngiltere, Yunanistan ve İtalya'ya bıraktı, ayrıca Osmanlı içinde geniş işgal bölgeleri oluşturdu.

Gandi, 1919-1931 yılları arasında yayınlanan haftalık İngilizce dergi Young India'nın Haziran 1921 sayısındaki yazısında, Hinduları Türkiye'nin parçalanmasına karşı oluşturulan harekete katılmaya çağırdı.

Gandi yazısında, "Hindistan bugün hazır değil ancak eğer biz Türkiye'nin yok edilmesine veya bizim boyun eğmemizi sürdürmek için ortaya çıkabilecek her komployu boşa çıkarmaya hazırsak, mümkün olduğunca hızlı şekilde aydınlanmış

---

²¹ Glsanecek, J., Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye, Onur Yayınları, Ankara, 1976.

şiddetsiz'lik atmosferini muhafaza etmeliyiz. Bu, zayıfların şiddetsizliği değil, öldürmeyi hoş görmeyen fakat hakikatin ortaya çıkması için seve seve ölecek güçlülerin şiddetsizliği." değerlendirmesinde bulundu.

Londra, School of Oriental and African Studies (SOAS) Üniversitesinden Muhammed Naim Kureyşi'nin aktardığına göre, Gandhi, İngiliz genel valisine, bir Hindu olarak, Türkiye üzerindeki onur kırıcı muamelelerden ötürü aşırı derecede yara alan Müslümanların davasına kayıtsız kalamayacağını açıklayarak, "Onların (Müslümanların) üzüntüleri bizim üzüntümüz olmalı." ifadesini kullandı.

Gandi'nin de katılımıyla 23 Kasım 1919'da Delhi'de düzenlenen "Tüm Hindistan Hilafet Konferansı"nın ilk oturumunda, barış anlaşmalarını ve 1. Dünya Savaşı'nın sona ermesi kutlamalarını boykot kampanyası için karar alındı. Bu toplantının bir diğer önemli sonucu, daha sonra "Hindistan Ulusal Kongresi" (Kongre Partisi) partisinin müttefiki olarak önemli bir rol oynayan Müslüman âlimlerin dini-politik organizasyonu "Cem'iyet-i Ulema-i Hind" in oluşmasıydı.

Bu hareketin Hindistan siyasetinde silinmez bir iz bırakan Türkiye'ye yardım etmek için olduğuna inanan tarihçilere göre, hareket, insanların dini bağları bir kenara bırakarak katıldığı, Pencap, Sind, Frontier, Bombay, Bengal ve Uttar Pradeş bölgelerinin hepsini içeren tek Pan-Güney Asya hareketiydi.

Mumbai'deki Sonapur Camisi'nde 1919'da düzenlenen bir toplantıda, Hindu-Müslüman birliğine, Türkiye'nin bağımsız bir ulus olarak muhafaza edilmesi için mücadele edilmesini teklif eden Gandhi ayrıca, Müslümanlardan davalarını kararlıca, korkusuzca ama barışçıl bir şekilde dünyaya anlatmalarını istedi.

24 Temmuz 1923'te Türk halkının büyük bölümünü memnun eden Lozan Antlaşması imzalandı.

Delhi'nin önde gelen üniversitelerinden biri olan Jamia Millia Islamia'den akademisyen Benazir Banu'ya göre, Lozan Antlaşması, o zamanlar Türk direnişine verdiği destekten dolayı İngiliz hapisanesinde tutulan Gandhi tarafından verilen Hindistan'ın unutulmaz kayda değer desteğiyle arka çıkılan Türklerin meşhur savaşlarının bir sonucuydu. ²²Hint ulusal Kongresi 27 Aralık 1921'de, İngiltere'nin Türkiye'ye yapılan haksızlığı ortadan kaldırmaması halinde Hindistan'ın bağımsızlığını ilan etme korkutmasında bulunduğu bir karar kabul etmişti. Yeni Delhi'deki İngiliz Kral Vekili, bu uyarının ciddiliği konusunda Lyoyd George'un

---

²² <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gandhinin-basini-cektigi-hint-bagimsizlik-hareketine-turk-kurtulus-savasinin-etkisi-unutulmadi/2129967>

dikkatini çekti. Başbakan, artık, bu Hint görüşünü görmezlikten gelemeyeceğine inanıyordu.²³

ANKARA ANTLAŞMASI

20 Ekim 1921 günü de Fransa'yla Ankara Antlaşması imzalandı. Aslında iki ülke hükümetleri arasında görüşmeler daha 9 Haziran 1921'de başlamıştı. Adana, Maraş ve Antep bölgelerindeki halk, Fransız işgaline karşı yediden yetmişe ayaklanmış, dövüyorlardı. Fransa ise bu çatışmaları uzatmanın daha çok kendisi için tehlikeli olduğunu görmekte gecikmedi. Mustafa Kemal başkanlığında, Fransız temsilcisi Franklin Bauilon ile Yusuf Kemal Yengirsek ve Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşanın katılımıyla oluşturuldu.²⁴ Anlaşma gereği, Fransa, Hatay dışında güneyde Suriye ile bugünkü sınırları tanıyordu. Hatay Türk haklarını gözeten özel bir statüye sokulacaktı. Fransızlar işgal ettikleri yerleri boşalttılar, Türkiye'ye silah sağladılar. Ankara antlaşması Fransız- İngiliz ittifakını fiilen çatlatmıştır. 23 Ekim 1921 'de İngilizlerde karşılıklı olarak TBMM Hükümetiyle anlaştilar. Malta'da tutuklu bulunan birçok Türk siyaset adamı ve subaylar yurda dönebildiler.²⁵

SONUÇ

Yunanlılar İnönü Muharebelerinden yılmamışlardı. Bütün güçlerini toplayarak büyük bir taarruza hazırlandılar. Türk ordusu Eskişehir ve Kütahya'da yenilerek geri çekilmeye başladı. Yunanlılar, Eskişehir, Kütahya ve Afyon'u ele geçirdiler. Mustafa Kemal ordunun Sakarya gerisine çekilmesini uygun gördü, çünkü Yunan ordusu çok daha güçlüydü. TBMM'de panik ve kızgınlık havası esiyordu. Kayseri'ye doğru bir göç başlamıştı. Bir ara devlet dairlerinin de Kayseri'ye taşınması düşünüldü. Ordu 25 Temmuzda Sakarya'nın doğusunda yerini aldı. Meclis Mustafa Kemal'in ordunun başına geçmesini istiyordu. Ama Mustafa Kemal'in şartı vardı. TBMM'nin yetkilerini kullanmak istiyordu. TBMM 5 ağustosta onu başkumandan seçti ve üç ay süreyle yetkilerini verdi. (Başkumandanlık yetkileri Büyük Taarruza dek birkaç kez yenilenecektir). Bu yetkiyi alan Mustafa Kemal, 7-8 Ağustos tarihlerinde olağan üstü bir seferberlik niteliğinde olan Tekalif-i Milliye (Ulusal Yükümlülükler) emirlerini yayımladı. Bunlar; her aile birer takım çamaşır, birer çift çorap ve çarık verecek, besin maddelerinin yüzde kırkını, silah ve cephanenin tümünü, taşıt ve binek hayvanlarının yüzde yirmisi, bedeli sonra ödenmek üzere teslim edecek gibi hükümler içeriyordu. Bu işi her ilçede Tekalif-i Milliye komisyonları örgütleyecekti.

---

²³ Glasneck, J., a.g.e

²⁴ Boray, F., E., Cumhuriyet Tarihi, c.3, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2010.

²⁵ Akşin, S., a.g.e

23 Ağustos 1921 günü iki ordu yaklaşık 100 km. Boyundaki bir cephede bir çarpışmaya başladılar. Yunan süvari ve subay sayısı dışında her bakımdan çok daha güçlüydü. Bir ölüm kalım mücadelesi başlamıştır. Düşman başkentini burnu dibine gelmiştir. Bıçak kemiğe dayanmıştır. Mustafa Kemal Anafartalar'da yaptığını yapmıştır."Hatt-ı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sath, bütün vatanıdır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla sulanmadıkça terk olunamaz.

Sakarya bir Türk zaferidir. İstanbul Hükümetinin entrikaları, Anadolu'daki isyanlar, Yunan işgalcilerin köylerde, kasabalarda yaptıkları her türlü tecavüzler, Emperyalizmin baskıları, Enver Paşa ve eski ittihatçı kadroların emelleri gerçekleşmemiştir. Türk ulusu Sakarya zaferinde küllerinden yeniden doğmuştur.

Kaynakça

- Akşin, S. (1997). *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Atatürk, M. K. (1996). *Nutuk (1919-1920) (Cilt 1)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydemir, Ş. S. (1972). *Enver Paşa*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1975). *Tek Adam (Cilt 2)*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Boray, F. E. (2010). *Öncesi ve Sonrasıyla Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi (Cilt 7)*. (1976). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Gelişim Hachette (Cilt 8)*. (1993). İstanbul: Sabah Yayınları.
- Gilani, İ., & Çetinkaya, İ. H. (2021, Şubat 01). Gandhi'nin başını çektiği Hint bağımsızlık hareketine Türk Kurtuluş Savaşı'nın etkisi unutulmadı. Ankara. Temmuz 10, 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gandhinin-basini-cektigi-hint-bagimsizlik-hareketine-turk-kurtulus-savasinin-etkisi-unutulmadi/2129967> adresinden alındı
- Glasneck, J. (1976). *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*. Ankara: Onur Yayınları.
- Kolektif. (tarih yok). *Sevr "Teslimiyetin Hikayesi"*. Ankara: Çankaya Belediye Başkanlığı.
- Meydan Larousse*. (1990). İstanbul: 11.
- Özakman, T. (2005). *Şu Çılgın Türkler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.